

Sprawozdanie Roczne

Państwowego

Seminarjum Nauczycielskiego Męskiego

w Bydgoszczy.

Rok Szkolny 1928/29.

Nakładem Dyrekcji Seminarjum.

28. VI. 1929 r.

Sprawozdanie Roczne

Państwowego

Seminarjum Nauczycielskiego Męskiego
w Bydgoszczy.

Rok Szkolny 1928/29.

Nakładem Dyrekcji Seminarjum.

28. VI. 1929 r.

Dr. Jan
Sportl.

Leon Dymek.

Problemat struktury psychicznej naszej młodzieży seminarjalnej.

W ostatnich latach jednym z najważniejszych zagadnień społeczno-pedagogicznych stało się kształcenie nauczycieli szkół powszechnych. Społeczeństwa poznają coraz więcej, że nauczyciel szkoły powszechnej obok swej pracy w szkole spełnia równocześnie zadanie oświatowca i wychowawcy szerokich mas ludu. Ale tę zaszczytną rolę mogą spełniać tylko osoby o silnym i krystalicznym charakterze, o wysokich i moralnych dążeniach. Dlatego kształcenie osobowości przyszłego wychowawcy ludu należy do najważniejszych zadań nowoczesnych instytucji kształcenia nauczycieli. Wobec tego poznanie naszej młodzieży seminarjalnej, wnicanie w jej odrębne życie psychiczne, musi się stać przykazaniem dla wszystkich, którym powierzono kształcenie tej młodzieży. Cały nasz stosunek do tej młodzieży powinien się stać więcej naukowym, jeżeli nasze wysiłki mają być wieńczone większym powodzeniem w przyszłości.

Okres życiowy naszej młodzieży seminarjalnej od 14 do 19 roku — to wybitnie okres tworzącej się osobowości. Jest to więc okres, w którym strona dynamiczna silniej się ujawnia, niż w którymkolwiek innym etapie życiowym człowieka, i dlatego ta faza rozwoju jest mniej uchwytna, aniżeli inne okresy strukturalne życia człowieka. Z dziedziny badania życia psychicznego dojrzewającej młodzieży istnieją dziś już poważne prace psychologiczno-pedagogiczne, które dają nam pewien wgląd w strukturę życiową tej młodzieży. Jednakże w skład życia psychicznego pewnego okresu wchodzi tak dużo czynników, że w ramach niniejszego artykułu trudno pokusić się o analizę całokształtu tego okresu. Zamierzam dlatego zwrócić uwagę tylko na stronę intelektualną tego etapu życiowego

i w ten sposób dać choć skromny przyczynek do dalszego poznawania tego zawilego problemu.

Zwróćmy więc uwagę na kierunek sił aktywności, od których rozwój intelektualny jest w wysokim stopniu zależny, to jest na sfery zainteresowań.

Nasza młodzież podczas swego pobytu w seminarjum przeżywa dwa podokresy strukturalne, od 14 do 16 roku okres dojrzewania i następnie okres młodzieńczy względnie dziewiczy. Bezpośrednio przed okresem dojrzewania było zainteresowanie dziecka skierowane na przedmioty konkretne, zewnętrzne, dające korzyści osobiste, teraz uwaga ucznia zwraca się w coraz wyższym stopniu ku osobom. Na osobach swego otoczenia czyni młodzież spostrzeżenia, które mu otwierają nowy świat, to jest świat przeżyć wewnętrznych. Odtąd zajmowanie się życiem psychicznym występuje coraz więcej na plan pierwszy. Jasnym dowodem tej zmiany w zainteresowaniach ucznia jest jego ocena sprawiedliwości nauczyciela. Dotąd nauczyciel był dlatego niesprawiedliwy, że zapowiedzianej kary nie stosował bez różnicy wobec każdego ucznia w klasie, natomiast dla chłopca, w którym obudziło się już wyraźne poczucie o indywidualnych stosunkach, jest ten nauczyciel ideałem sprawiedliwego człowieka, który dla poszczególnych wypadków potrafi uwzględnić łagodzące i obciążające momenty. Takie różnicowanie sprawiedliwości nauczyciela dowodzi o świadomem i krytycznem pojmowaniu właściwości cudzych i własnych przeżyć psychicznych, a to jest bardzo charakterystyczną cechą zmian zachodzących w pierwszej fazie dojrzewania. Na podstawie tego przeobrażenia życia we-

wewnętrznego ujawnia się także nowe wartościowanie piękna. Dla dziecka oznacza pojęcie piękna pewną uderzającą cechę przedmiotu, przeciwnie uczeń pierwszego okresu dojrzewania wprawdzie spostrzega a następnie opisuje skutek, który dany przedmiot pod względem estetycznym w jego duszy wywołał. Dopiero w tym okresie młodzież zaczyna też przeżywać prawdziwe piękno przyrody, czuje się z nią zrośniętą, przez nią wzruszoną i wzbogaconą. Na łonie przyrody młody harcerz szuka samorzuć nowych wrażeń i ukojenia. Najdobitniej jednakże młodzież tego okresu uświadamia sobie piękno muzyki, która na nią bezpośrednio nastrojowo działa i dlatego bywa przez nią subtelnie oceniana.

Ten zwrot ku spostrzeżeniom życia wewnętrznego ma ogromne znaczenia dla dalszego rozwoju. Jest to zupełnie nowy kierunek zainteresowań, ta zmiana bowiem wytwarza podstawy do poznania samego siebie i własnych zdolności, co powinno być warunkiem wyboru swego zawodu. Poznanie samego siebie staje się miernikiem dla wartościowania czynników świata zewnętrznego i świata wewnętrznego, które pobudzają lub hamują wpływają na rozwój indywidualny dziecka. Pierwotne nawiązanie „ja” małego dziecka przeobraziło się w samopoznanie i samokrytycyzm dojrzewającego chłopca, co odtąd zaczyna odgrywać ważną rolę w jego dążeniach i uzdolnieniach. O ile „ja” o zabarwieniu subiektywnym dochodzi do punktu kulminacyjnego i występuje na plan pierwszy na początku okresu dojrzewania, to u progu okresu młodzieńczego, zwłaszcza pod wpływem potrzeb praktycznych życia zawodowego, zwraca się ono coraz więcej ku światu zewnętrznemu, ku życiu społecznemu. Wartości społeczne wyciskają teraz coraz wyraźniejsze piętno na zasadach moralnych młodzieńczego „ja”.

Z wystąpieniem okresu dojrzewania zmieniają się także przedstawienia w umysłowości ucznia. Badania wykazały, że przed tym okresem w świadomości dziecka przeważają wyobrażenia subiektywne i zmysłowe o przedmiotach konkretnych; jest to typowe zjawisko dla dziecka w okresie szkolnym. Wyobrażenia konkretnych sięgają wprawdzie daleko w okres dojrzewania, lecz w miarę postępującego rozwoju skupiają się coraz więcej na ściślejszych sferach zainteresowań. Ten fakt pozwoli nam wytłumaczyć to zjawisko, że młodziwiec, ześrodkowawszy zainteresowania dokoła siebie, widzi w ramach wyobrażeń samego siebie. A na podstawie tych objawów autoskopji można poznać znamiona autoerotyzmu, który niestety nieraz

może zagrażać normalnemu rozwojowi dojrzewającej młodzieży.

Odwroćenie od świata zewnętrznego sprawia także, że młodziwiec popada w pewien stan marzycielskiego myślenia (tęsknota nowowstępujących wychowanków do internatu). Z tego stanu występują często spontanicznie pewne grupy przedstawień, które pedagogom mogą ułatwić poznanie indywidualnych skłonności ucznia i pozwalać im wytworzyć sobie jasny obraz o sferach zainteresowań młodzieży. Myślenie marzycielskie, połączone z fantastycznymi wyobrażeniami, wywołuje silne wzruszenia, przenika wyobrażenia o romantycznych zdarzeniach, a młodzieńcowi zawsze zdaje się, że w nich odgrywa ważną rolę. W chwilach marzycielskiego pograżenia przedstawia mu się cel jego życia i dążeń w różowych formach — w życiu społecznym jako dążenie do władzy i wpływów społecznych, w życiu gospodarczym jako dążenie do sukcesów i bogactwa. W swej podnieconej fantazji wdycha za bohaterскими lub awanturniczymi walkami i podróżami, to znowu szuka szczęścia w miłości lub w hulatyce. Wszystkie te cele przedstawiają mu się jako uchwytne i dlatego możliwe i bliskie do zrealizowania. Te spontanicznie objawiające się cele życiowe mają niestety ważne znaczenie jako pobudka do celowych poczynąń w dobrem lub złem. Ale wśród tej młodzieży są także marzycielskie natury, które stale lub przejściowo nie interesują się nauką. Wobec tego wychowawca nie może lekceważyć tych objawów.

W owych spontanicznie występujących grupach wyobrażeń ujawnia się również pewna wyborcza tendencja zamykania do przedmiotów nauczania. Taka naturalna specjalizacja jest rezultatem pracy pamięci o tych samorzućnych przedstawieniach, a przez umiejętne wyzyskanie i kierowanie nauczyciela przetwarzają się te początkowo wybuhowe skłonności w stale zainteresowania i dochodzą już w okresie dojrzewania często do bogatych form.

Jest też charakterystycznym zjawiskiem w rozwoju intelektualnym młodzieży, że wyobrażenia konkretnych z końcem okresu dojrzewania, to jest około 16 roku życia, zanikają. Z tem przeobrażeniem życia psychicznego łączą się pewne zmiany w mowie młodzieży. Mowa dziecka idzie w swoich opisach zasadniczo za konkretami świata zewnętrznego, natomiast mowa dorosłego spoczywa silniej na podłożu subiektywnym. Dziecko opisuje, co jego zmysły uderza, wykształcony dorosły przedstawia ze skarbcza swej mowy tylko rzeczy istotne i ogólnowartościowe. Przeto mowa dojrzewającej

młodzieży odczepia się od jednostek konkretnych i przechodzi do pojęć ogólnych, do abstrakcyj. Ta ewolucja mowy następuje tem radykalniej, im większy jest wpływ nauk ogólnych w szkole, im więcej mówiący posługuje się pojęciami abstrakcyjnymi. Równolegle ze zmianami w treści mowy występuje rozwój logiczno-gramatycznego i matematycznego myślenia. Doświadczenia psychologów dowodzą, że logiczne reguły gramatyczne i matematyczne młodzież potrafi zastosować samodzielnie i ze zrozumieniem dopiero w początkach okresu pokwitania. Dotąd kierowało się dziecko raczej własnym poczućmi, przyzwyczajeniem, analogizowaniem, co łatwo zauważyć można u młodzieży uczącej się obcych języków.

Zdolności intelektualne ucznia tego okresu odgrywają również ważną rolę w sformowaniu swego ideału życiowego. Oczywiście, także dziecko szkoły powszechnej ma swoje ideały; według osób swego otoczenia, religii i historii usiłuje ono ukształtować swoje życie. Tego rodzaju ideały podlegają jednakże jeszcze częstym zmianom, ponieważ brak w nich uświadomienia własnych sił i zdolności. Dopiero po okresie dojrzewania, poznawszy swoje siły i zdolności, młodzież powoli porządkuje swoje obowiązki w pewną całość życiową, w stałe postępowanie. Stałe zespoły obowiązków stają się przewodnikiem dla jej dalszego postępowania, kończy się okres wahania. W miejsce konkretnego ideału występuje ideał ogólny, oparty na poznanych wartościach społecznych, ku którym młodzieniec skierowuje stale swoje zainteresowania. Na wartościach społecznych sformułował młodzieniec ostatecznie swoją osobowość. Ten punkt kulminacyjny w tworzeniu ideałów ogólnozyciowych występuje u młodzieży męskiej około 18 roku życia. Do tego okresu można zastosować słowa Krasińskiego:

„Młodość jest rzeźbiarką,
co wykuwa żywot cały —
Choć przeminie sama szparko,
cios jej dłuta wiecznotrwały“.

O ile młodzież w okresie dojrzewania zdradzała więcej zamiłowania dla przyrody, to w okresie młodzieńczym interesują ją bardziej urządzenia społeczno-kulturalne, tworzy ona kółka towarzyskie, wstępuje do klubów sportowych, przygotowuje się do zawodu. Nasza młodzież seminarjalna tego etapu życiowego utrzymując właśnie przygotowanie pedagogiczno-zawodowe, szuka postaci doskonałych pedagogów jako wzoru dla swej przyszłej pracy nauczycielskiej. Poznawanie ideałów młodzie-

ży jest doskonałym środkiem metodycznym do zanalizowania jej sposobu myślenia i jej charakteru, albowiem młodzież w obieraniu ideału samorzutnie syntetyzuje swój pogląd na świat, umacnia się stopniowo w swym postępowaniu; wybór ideału jest rezultatem samodzielnego oceniania, wartościowania.

Wypada jednakże wskazać tu na różne trudności, hamujące normalny rozwój intelektualny dojrzewającej młodzieży. Jedną z tych przeszkód to bierna postawa młodzieży wobec wpływów kształcących. Naturalne lenistwo, anon-sujące zmiany fizjologiczne, wzmacnia tę bierną rezystencję. Ponieważ osobnik zagłębia się we własne życie psychiczne, obniża się jakoby jego poziom umysłowy, następuje osłabienie pamięci o treściach przedstawieniowych.

Inną trudnością na tem polu jest niepewność w stosowaniu reguł i pojęć ogólnych. Uczeń, który dotąd rozwiązywał zadania matematyczne zasadniczo zapomocą środków poglądowych, jest tego przekonania, że zdobywszy reguły, znalazł ostatecznie ogólnie zbawienny środek do rozwiązywania zadań. Posługiwanie się instrumentem, dla którego zastosowania nie wykreślił sobie jeszcze granic, mści się często i sprawia mu nieraz przykre niespodzianki. Z tych tendencji można także wynioskować owe głośnie podkreślanie pewności siebie u ucznia tego wieku, chcącego wszystko lepiej wiedzieć. Ten objaw wahań i zmian w świecie psychicznym ucznia wywołuje u nauczyciela często mniemanie, że stan umysłowy ucznia się cofa, co jest naturalnie błędem psychologicznym i pedagogicznym.

Dalszem rozwijaniem wyżej określonych specyficznie logicznych zdolności musi się zająć szkoła. To kształcenie ma dziś dla każdego zawodu wielkie znaczenie. Należy tu znowu z całą stanowczością podkreślić, że podawanie wielu i wielorakich wiadomości absolutnie nie zapewnia dobrych rezultatów. Młodzieńca nie łączy już wielka różnorodność nauk, jego tendencje są raczej skierowane ku jednolitości. Na drodze ku osiągnięciu tej jednolitości przedstawiają mu się niejedne rzeczy mało wartościowe i przeszkadzają mu w jego dążeniu naturalnem. Te samorzutne tendencje nie mogą się dlatego często pogodzić z autorytetem nauczyciela i z koniecznością przepisów szkolnych.

Należy dalej zauważyć, że u dojrzewającej młodzieży silnie dokumentuje się chęć i zdolność do krytykowania, skierowana przede-wszystkiem przeciwko osobom, zasadom i instytucjom i dlatego jest więcej uderzającą i nieznośną aniżeli u dzieci.

Po pewnym okresie kulminacyjnym, t. j. około 16 roku życia, przyjmuje krytykowanie ze strony młodzieży cechy więcej obiektywne. Następuje to wtenczas, gdy indywiduum przez zreflektowanie się, poznanie własnych zdolności i doświadczenie w życiu społecznym doszło do stałych światopoglądów i stałych zasad postępowania. Proces samokształcenia zależy naturalnie co do czasu i stopnia od różnych indywidualnych okoliczności. Tak na przykład wczesne stosunki seksualne lub ciężkie obowiązki zawodowe przyspieszają proces dojrzewania psychicznego. Natomiast u młodzieży, która uległa przedwcześnie prądom w ruchu społecznym młodzieży, zauważono opóźnienia w poszukiwaniu za ideałami. Rzecz jasna, że przedwczesny lub opóźniony proces w dojrzewaniu psychicznym nie prowadzi do pożądaných rezultatów. Słusznie twierdzi Stern, że opóźnienie lub przyspieszenie w rozwoju intelektualnym wpływa szkodliwie na kształcenie się osobowości i obniża wydajność pracy jednostki w życiu społecznym.

Obserwatorowi młodzieży dojrzewającej przedstawia się więc pod względem rozwoju intelektualnego wielka różnorodność form i stopni. Na sformułowanie i zróżnicowanie się osobowości tej młodzieży wpływają rozmaite przyczyny. Ogólne uzdolnienie, popęd do kształcenia się, otoczenie i czynności dydaktyczne łączą się w kompleks czynników nadających kierunek jej myślenia i postępowania. W wybitny sposób ujawniają się w tym okresie życiowym specjalne zdolności, które młodzież zaczyna sobie uświadamiać i je pielęgnować. W życiu społecznym poznaje ona różne wartości kulturalne i wytwarza sobie ogólnoludzkie ideały, które powoli przybierają stałe formy życiowe.

W ostatnich latach niedoceniano ważności czynnika intelektualnego i przeoczano różnorodność jego faz i form. A jednak życie intelektualne odgrywa dla tworzącej się osobowości bar-

dzo ważną rolę. Czynniki intelektualny występuje z całą siłą w czasie pojawiania się logiczno-abstrakcyjnego myślenia, zwłaszcza kiedy młodzież zaczyna się posługiwać regułami jako ogólnobowiązującymi zdobyczami. Dzieje się to z głębokiem przeświadczeniem o dobrych rezultatach, z podziwienią godną wiarą i uporczywością. Także wybór zawodu odbywa się pod wpływem procesów typowo intelektualnych, następuje przecież zwykle po długiem i świadomem rozważaniu. Na podstawie powyższych rozważań można twierdzić, że właśnie u dojrzewającej młodzieży intelekt wywiera silny wpływ na wolę, większy, aniżeli by się spodziewać można w tym okresie podwyższonej emocji. Młodzieniec w swoich silnych nowych przekonaniach wierzy w ogólne rezultaty swoich poglądów, a uważając siebie za dojrzałego, szuka prozelitów, agitując ruchliwie za swemi przekonaniami.

Dla takiego postępowania młodzieży można mieć dużo wyrozumienia, a jednakże kształcenie i wychowanie tej młodzieży ustosunkuje się nieraz bardzo trudno. Młodzież bowiem, świadoma swych zdolności, raz zastosuje się do przepisów pedagogicznych, to znowu przeciwstawia się im; własna odpowiedzialność i pewność siebie współzawodniczą z autorytetem wychowawcy. Dlatego tylko nauczyciel o silnym charakterze i solidnej wiedzy, człowiek obowiązkowy i pracowity, może dojrzewającej młodzieży imponować. Kierowanie tą młodzieżą jest zadaniem bardzo trudnem, i dlatego tylko ten wychowawca zdoła te trudności na dłuższy czas przewyciężyć, który poznał przyczyny tych trudności i warunki ich skutecznego usuwania. Wobec tego studjum rozwoju intelektualnego pozostanie wbrew chwilowej mody ważnym problemem dla tych wszystkich, którym powierzono wychowanie młodzieży. „Trzeba młodzież dobrze poznać” — uczy Saxby — „ażeby ją móc dobrze wychować”.

Grono nauczycielskie.

	L. p.	Nauczyciele	Wychowawstwo	Seminarjum					Szkoła ćwiczeń							Razem godzin	
				0	I.	II.	III.	IV.	V.	1	2	3	4	5	6		7
Nauczyciele seminarjum	1	Ks. prof. Kaja	Kier. sem.	4 rel.	4 rel.	4 rel.	3 rel.	3 rel.	3 rel.	—	—	—	4 rel.	—	—	4 rel.	29
	2	Timler Adam	II	4 gry i zabawy i 2 P. W.					—	—	—	—	—	4 gimn.	2 gimn.	30	
	3	Taczak Michał	0	3 gimn.	3 gimn.	3 gimn.	3 gimn.	3 gimn.	3 gimn.	—	—	—	—	—	4 j. niem.	3 j. niem.	29
	4	Kmieć Władysław	III	—	5 j. pol. 2 hist.	4 j. pol. 4 hist.	2 hist.	—	—	—	—	—	—	—	2 hist.	—	26
	5	Dymek Leon	Kier. szk. ew.	—	—	—	—	12 ped.	11 ped.	—	—	—	—	—	—	—	23
	6	Janecki Albin *)	IV	4 mat.	4 mat.	3 mat.	3 mat.	2 mat.	3 mat.	—	—	—	—	—	4 mat.	4 mat.	31
	7	Mozolewski Józef **)	V	—	4 geogr. 4 biol.	3 geogr. 3 biol. 2 anat.	2 geogr. 3 biol. 2 anat.	—	3 nauka o Polsce	—	—	—	—	2 geogr.	—	4 nauka o Polsce	30
	8	Wrzoś Kazimierz	7	2 rys. 4 słojd.	2 rys. 4 słojd.	2 rys. 6 słojd.	2 rys. 4 słojd.	2 rys. 4 słojd.	2 met. rys. i rob.	—	—	—	—	—	—	2 rys. 2 słojd.	34
	9	Małecki Feliks	I	4 śniew chórowy i 2 orkiestra					—	—	—	—	—	—	—	—	29
	10	Mareczuk Stefan	—	2 śpiew 5 fiz.	2 śpiew 5 fiz.	4 muz. 1 śpiew 5 fiz.	4 muz. 1 śpiew 4 fiz.	2 śpiew 1 śpiew 4 fiz.	—	—	—	—	—	—	—	—	23
Nauczyciele szkoły ćwiczeń	11	Czyżowski Stanisł.	3	—	—	—	—	—	—	—	2 słojd.	18 lekcji	2 słojd. 2 rys. 2 słojd.	2 rys. 2 słojd.	—	—	34
	12	Sokołowski Teofil	4	—	—	—	—	—	—	—	—	4 rel. 2 biol.	2 hist. 2 geogr. 2 gimn.	4 rel. 2 hist. 2 geogr.	4 biol.	—	33
	13	Kaja Leon	1 i 5	—	—	—	—	—	—	21 lekcji	—	—	5 j. pol.	4 j. pol.	—	4 j. pol.	34
	14	Bialecki Marjan	6	6 j. pol.	—	—	—	5 j. pol.	4 j. pol.	—	—	—	—	—	1 śpiew chórowy 2 śpiew. 5 j. pol. 1 śpiew.	—	24
	15	Kaja Florjan	2	—	—	—	—	—	—	—	22 lekc.	4 mat.	4 mat.	—	4 fiz.	—	34
Siły kon-traktowe	16	Dr. Biziel St., lekarz	—	—	—	—	—	—	higiena	—	—	—	—	—	—	—	1
	17	Dobrowolski, dent.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	18	Fabianowska Emilia	naucz. robót ręczn.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 rob. kob. dziewczęta	—	4
Sekretarz	19	Eichstaedt Leon	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

*) Wykłada przez 1 tercjał met. fizyki. **) Wykłada przez 2 tercjały met. przyrody i geografji.

Tegoroczní maturzyści.

L. p.	Nazwisko i imię	Wiek	Miejsce urodzenia	Zawód ojca	Ile lat był w tutejszem seminarjum
1	Cywiński Tadeusz	22. III. 09	Bydgoszcz	mistrz piekarski	5
2	Dworecki Czesław	12. I. 09	Zbýtowo (Strzelno)	rolnik	6
3	Fabiszak Kazimierz	27. II. 10	Bożejewo (Strzelno)	oficjalista	5
4	Faustyniak Jan	16. VII. 06	Hamborn (Niemcy)	poseł na sejm	2 ¹ / ₂
5	Gapiński Marjan	2. XI. 08	Dąbki (Wyrzysk)	oberżysta	5
6	Grześ Maksymiljan	27. IV. 10	Piła (Niemcy)	urzędnik kolejowy	5
7	Karnowski Witold	9. IV. 09	Biskupice (Żnin)	+ nauczyciel	4
8	Kędzierski Nikodem	13. V. 08	Koronowo (Bydg.)	kierownik parowozu	6
9	Kobus Stanisław	16. XI. 07	Wilkowo (Sępólno)	rolnik	5
10	Kusz Walenty	8. I. 07	Junczewo (Żnin)	mistrz szewski	5
11	Kotecki Władysław	26. IV. 09	Pawłowo (Witkowo)	rolnik	3
12	Lenger Jan	28. I. 08	Kołomyja	urzędnik sądowy	6
13	Lewandowski Bronisław	6. I. 10	Bydgoszcz	rolnik	5
14	Majdziński Mieczysław	16. X. 09	Bydgoszcz	urzędnik pocztowy	5
15	Markiewicz Alfred	7. III. 09	Tłukomy (Wyrzysk)	kierownik szkoły	6
16	Nowak Marcełi	9. I. 10	Żydowo (Witkowo)	rolnik	3
17	Piskorski Maksymiljan	5. VII. 10	Chomętowo (Szubin)	+ nauczyciel	4
18	Robaszkiewicz Zygmunt	10. IV. 10	Żelazkowo (Witkowo)	posterunkowy	4
19	Roczyński Józef	11. I. 08	Gębice (Mogilno)	+ kołodziej	4
20	Rogalski Edmund	2. XI. 09	Bydgoszcz	tapicer	5
21	Szymański Aleksander	12. I. 10	Murzynko (Inowrocław)	+ młynarz	3
22	Szczuka Leonard	19. V. 09	Bydgoszcz	werkmistrz	6
23	Wysocki Roman	21. II. 06	Kargoszyn (Ciechan.)	rolnik	5

Imienny spis uczniów i dzieci.

I. Seminarjum.

Kurs IV.

1. Blochowiak Tadeusz, 2. Bureta Maksymiljan, 3. Dąbrowski Jan, 4. Dobrzyński Tadeusz, 5. Dywelski Edmund, 6. Fabiszak Józef, 7. Gaziński Zbigniew, 8. Grądzicki Zbigniew, 9. Hyszer Paweł, 10. Jaskólski Leon, 11. Jaworski Hieronim, 12. Kliche Leon, 13. Kliche Norbert, 14. Kołodziejczak Bernard, 15. Kornowski Ludwik, 16. Kozłowski Teobald, 17. Kwiatkowski Kazimierz, 18. Lewandowski Alfons, 19. Latos Jan, 20. Łykus Tadeusz, 21. Machnik Jan, 22. Matysik Maksymiljan, 23. Miklasz Albin, 24. Mordewski Bogumił, 25. Najder Jan, 26. Nawrocki Norbert, 27. Pantkowski Jan, 28. Paprocki Ber-

nard, 29. Pasiński Florjan, 30. Pietrowicz Bernard, 31. Polaszewski Leon, 32. Polus Leon, 33. Redelbach Feliks, 34. Rembacz Józef, 35. Rohloff Józef, 36. Skalecki Florjan, 37. Stempniewski Kazimierz, 38. Strzelecki Florjan, 39. Szpek Zdzisław, 40. Szpot Wacław, 41. Świetlik Wacław, 42. Wardziński Jan, 43. Weyna Marjan, 44. Wiatrowski Władysław, 45. Wojciechowski Tadeusz.

Kurs III.

1. Arndt Edward, 2. Balbuza Jan, 3. Biegała Czesław, 4. Boesche Bogdan, 5. Ciejek Stanisław, 6. Cywiński Józef, 7. Gapa Maksymiljan, 8. Janiszewski Alfons, 9. Jeliński Maksymiljan,

10. Kolodziejski Władysław, 11. Kowalkowski Zygfryd, 12. Kozłowski Kazimierz, 13. Krajecki Kazimierz, 14. Kranz Józef, 15. Kubiak Edmund, 16. Kubiński Marceł, 17. Kujawa Michał, 18. Majewski Leonard, 19. Majgowski Alojzy, 20. Malak Edwin, 21. Marcinkiewicz Stanisław, 22. Markowski Maksymilian, 23. Mokarski Tadeusz, 24. Panek Jan, 25. Ruszkiewicz Bogdan, 26. Sobociński Sylwester, 27. Szczepański Tadeusz, 28. Szczepański Wiktor, 29. Szymański Jan, 30. Śmierchalski Kazimierz, 31. Tarkowski Tadeusz, 32. Walewski Franciszek, 33. Wawrzyniak Paweł, 34. Wolniak Bronisław.

Kurs II.

1. Biegała Władysław, 2. Błaszak Antoni, 3. Buczkowski Konrad, 4. Cywiński Zygmunt, 5. Czachorewski Stefan, 6. Dąbrowski Florjan, 7. Gliszczyński Zdzisław, 8. Grochowski Edwin, 9. Gumowski Alfons, 10. Hyszer Jan, 11. Janus Marjan, 12. Januszewski Alfons, 13. Jaskólski Feliks, 14. Karowski Bernard, 15. Kępski Marjan, 16. Koszucki Bernard, 17. Ksycki Wiktor, 18. Lewandowski Edwin, 19. Majewski Stanisław, 20. Misterek Kazimierz, 21. Narożniak Marjan, 22. Polcyn Jan, 23. Przybylski Jan, 24. Rasz Teodor, 25. Smoliński Józef, 26. Stróżyński Wiktor, 27. Trzeciński Marcin, 28. Tysler Bronisław, 29. Wilezyński Antoni, 30. Wiśniewski Henryk.

Kurs I.

1. Brożek Franciszek, 2. Chart Edmund, 3. Dahlke Edward, 4. Darnowski Bernard,

5. Graczkowski Stefan, 6. Grześkowski Roman, 7. Horst Józef, 8. Jagiewicz Władysław, 9. Janiszewski Leon, 10. Jaworski Bolesław, 11. Jeliński Feliks, 12. Kopczyński Kazimierz, 13. Kopczyński Paweł, 14. Kosiak Izidor, 15. Kubich Bernard, 16. Lange Alfons, 17. Litwicki Alfons, 18. Losik Michał, 19. Malak Roman, 20. Marciniak Józef, 21. Marcinkiewicz Alojzy, 22. Mrugowski Marjan, 23. Nadolny Henryk, 24. Reinke Hieronim, 25. Różyński Edmund, 26. Sass Leonard, 27. Smolarek Maksymilian, 28. Świetlik Wincenty, 29. Szałkowski Zygmunt, 30. Szymałowicz Franciszek, 31. Tyłkowski Zdzisław, 32. Wesolowski Alfons, 33. Wojtasiński Wacław, 34. Zamiar Bogdan, 35. Zdrenka Marcin, 36. Zenska Konrad, 37. Zych Tertuljan.

Kurs wstępny.

1. Arndt Aleksy, 2. Bender Zygmunt, 3. Biwan Wacław, 4. Bloch Bronisław, 5. Bury Marjan, 6. Depta Franciszek, 7. Eichstaedt Zbigniew, 8. Gorlicki Paweł, 9. Honisz Alfons, 10. Jurek Adam, 11. Kinder Edward, 12. Kubiak Adolf, 13. Lassek Konrad, 14. Lewandowski Bernard, 15. Makuch Ludwik, 16. Maternowski Edmund, 17. Michalski Leon, 18. Nawrocki Edward, 19. Nowiński Henryk, 20. Olejniczak Władysław, 21. Piotrowski Franciszek, 22. Sieracki Leon, 23. Siuda Jan, 24. Siuchniński Jan, 25. Skubała Roman, 26. Szulc Alfons, 27. Strzyżewski Edward, 28. Wierzechowski Bronisław, 29. Wojtanowski Stanisław, 30. Ziętara Adam.

II. Szkoła ćwiczeń.

Klasa 1-sza.

1. Czmochoński Zdzisław, 2. Derkowski Alfons, 3. Domagała Mieczysław, 4. Dreżewski Witold, 5. Ekert Tadeusz, 6. Jagła Bolesław, 7. Józefowicz Zygmunt, 8. Janecki Radosław, 9. Kautz Jan, 10. Kowalski Ludwik, 11. Manikowski Alfons, 12. Manikowski Henryk, 13. Modrakowski Jan, 14. Raczkowski Henryk, 15. Szumiński Alojzy, 16. Sowiński Maksymilian, 17. Świątkowski Mieczysław, 18. Sobacki Jan, 19. Sobieralski Jan, 20. Siuda Jan, 21. Skupiński Zbigniew, 22. Zemelak Antoni, 23. Ziółkowski Hieronim, 24. Burdziakówna Helena, 25. Dąbrowska Irena, 26. Fiałkowska Gabr. Irena, 27. Gregorczykówna Helena, 28. Gralewska Lucja, 29. Krakauówna Helena, 30. Lewandowska Felicja, 31. Malicka Cecylja, 32. Orlikowska Cecylja, 33. Paruszeńska Aleksandra, 34. Przybyl-

ska Halina, 35. Sielska Helena, 36. Szudarska Janina.

Klasa 2-ga.

1. Balcer Bernard, 2. Belkowski Stefan, 3. Bury Marjan, 4. Dreżewski Zbigniew, 5. Droszcz Lech, 6. Durszewicz Henryk, 7. Köhn Alfons, 8. Kuliszewski Teodor, 9. Kuźmiński Witold, 10. Kwapiszewski Kazimierz, 11. Lewandowski Witold, 12. Lipiński Franciszek, 13. Majerowicz Alfons, 14. Orlikowski Jan, 15. Paluchowski Antoni, 16. Piotrowski Bernard, 17. Raczkowski Wiktor, 18. Skutecki Marjan, 19. Szulc Mieczysław, 20. Urbański Lech, 21. Wilczyński Ignacy, 22. Wojtynowski Czesław, 23. Wojno-Orański Edward, 24. Woźniak Antoni, 25. Zander Leon, 26. Czeszeńska Elżbieta, 27. Dąbrowska Janina, 28. Ekertówna Zofja, 29. Kolasińska Marja, 30. Kontowska Marta,

31. Lewandowiczówna Zofja, 32. Płoszyńska Sabina, 33. Rąpalska Janina, 34. Redmanówna Irena, 35. Rucińska Marja, 36. Stawska Janina, 37. Świątkowska Irena, 38. Szorcówna Irena, 39. Timlerówna Anna, 40. Tomaszewska Halina, 41. Waškowska Teresa.

Klasa 3-cia.

1. Cyrankiewicz Bernard, 2. Cywiński Łucjan, 3. Dalkowski Hubert, 4. Eichstaedt Karol, 5. Gburek Wacław, 6. Gordon Henryk, 7. Jagła Bronisław, 8. Jakubowski Tadeusz, 9. Jankowski Franciszek, 10. Januszewski Bernard, 11. Kamiński Florjan, 12. Kaźmierski Mieczysław, 13. Kolęda Alfons, 14. Machtel Edmund, 15. Maniewski Leon, 16. Mocny Edmund, 17. Mosiński Wacław, 18. Musiał Telesfor, 19. Nadolski Paweł, 20. Napierała Edmund, 21. Ormanowski Hubert, 22. Polak Tadeusz, 23. Soliński Tadeusz, 24. Troiński Teodor, 25. Zieliński Grzegorz, 26. Ziółkowski Tadeusz, 27. Adamska Aleksandra, 28. Domagalanka Irena, 29. Gawinówna Zofja, 30. Jagodzińska Teresa, 31. Krakauówna Anna, 32. Majerowiczówna Gertruda, 33. Matuszewska Janina, 34. Rosentalówna Brygida, 35. Sentkowska Zofja, 36. Szudarska Cecylja, 37. Sokołowska Oleńka, 38. Wojtanowska Irena.

Klasa 4-ta.

1. Arkuszewski Leon, 2. Buczkowski Zdzisław, 3. Czubkowski Zygmunt, 4. Dreżewski Marcelli, 5. Górski Edmund, 6. Holas Marjan, 7. Kantorski Leon, 8. Kamiński Gerard, 9. Kaźmiercki Edmund, 10. Kowalski Edmund, 11. Kuja-wa Kazimierz, 12. Lewandowski Marjan, 13. Lewandowski Edmund, 14. Łukowski Witold, 15. Maternowski Franciszek, 16. Nowicki Alojzy, 17. Ruciński Henryk, 18. Radomski Jan, 19. Redman Franciszek, 20. Raciniewski Jan, 21. Samplawski Jan, 22. Skutecki Leonard, 23. Stoppel Jan, 24. Szmelter Edmund, 25. Szeliski Jerzy, 26. Szczepański Tadeusz, 27. Tomczak Bernard, 28. Walczak Marjan, 29. Wieczorowski Bogdan, 30. Wiśniewski Jan, 31. Białkowska Zofja, 32. Baranowska Elżbieta, 33. Doberszützówna

Wiktorja, 34. Ściesińska Leokadja, 35. Waszakówna Bożena.

Klasa 5-ta.

1. Błażyński Edward, 2. Burdziak Franciszek, 3. Derkowski Roman, 4. Doberstein Alfons, 5. Jaworski Edward, 6. Ługowski Marjan, 7. Nowakowski Maksymiljan, 8. Pasiut Stanisław, 9. Rubaszewski Marjan, 10. Ryszewski Franciszek, 11. Stoppel Gerard, 12. Siudowski Gerard, 13. Surma Czesław, 14. Wilczyński Józef, 15. Świątkowski Edmund, 16. Szmuge Edmund, 17. Szymczak Marjan, 18. Droszczówna Longina, 19. Gawinówna Jadwiga, 20. Januszewska Regina, 21. Królikówna Irena, 22. Lipińska Janina, 23. Malakówna Łucja, 24. Nowińska Lili, 25. Samplawska Helena, 26. Świekatowska Felicja, 27. Wiśniewska Irena.

Klasa 6-ta.

1. Antczak Czesław, 2. Fine Władysław, 3. Heise Bogdan, 4. Kowalski Jan, 5. Kempijski Paweł, 6. Labenz Alfred, 7. Mocny Franciszek, 8. Siuda Alojzy, 9. Smolarek Jan, 10. Świekatowski Edmund, 11. Turecki Aleksander, 12. Woźny Czesław, 13. Wojtanowski Alojzy, 14. Gralowski Franciszek, 15. Burdziakówna Elżbieta, 16. Czecholińska Alicja, 17. Frydrychowiczówna Janina, 18. Gordonówna Irena, 19. Jasiekówna Klara, 20. Krajewska Janina, 21. Skutecka Anna, 22. Waškówna Jadwiga.

Klasa 7-ma.

1. Dobosz Zygmunt, 2. Gil Antoni, 3. Glesmer Edward, 4. Grabowski Witold, 5. Heckert Mieczysław, 6. Lösche Grzegorz, 7. Lubański Franciszek, 8. Malak Bernard, 9. Makowski Bernard, 10. Marchewka Bronisław, 11. Rybicki Kazimierz, 12. Słupikowski Wincenty, 13. Strzyżewski Zygmunt, 14. Wendziłowicz Mikołaj, 15. Welicki Jan, 16. Wieszczezyński Edmund, 17. Ziółkowski Bronisław, 18. Chojnacki Feliks, 19. Gibas Stanisław, 20. Grzegorzewska Janina, 21. Jaśniewska Bronisława, 22. Malicka Kazimiera, 23. Paszkówna Zofja, 24. Śmigielska Marja, 25. Szmuge Gertruda.

Ogólna statystyka uczniów.

a) Kursy seminarjalne.

Kurs	Na początku roku szkolnego	Przy końcu roku szkolnego	Ubyło	Uwaga
Wstępny	36	30	6	
I	43	37	6	
II	31	30	1	
III	36	34	2	
IV	48	45	3	
V	29	29	—	
Razem	223	205	18	

b) Szkoła ćwiczeń.

Klasa	Na początku roku szkolnego		Przy końcu roku szkolnego		Ubyło	
	chłopcy	dziew.	chłopcy	dziew.	chłopcy	dziew.
1	23	13	23	13	—	—
2	26	16	25	16	1	—
3	26	12	26	12	—	—
4	30	5	30	5	—	—
5	18	10	17	10	1	—
6	15	8	14	8	1	—
7	20	6	19	6	1	—
Razem	158	70	154	70	4	—
	228		224		4	

Przegląd kółek uczniowskich.

a) Seminarjum.

Nazwa koła	Sodalicia Marjańska	K o ł o						Czytelnia uczniowska	Harcerstwo	Wychowanie fizyczne	
		psycho-logiczne	poloni-tyczne	krajo-znawcze	fotogra-ficzne	radio-amatorów	muzycz-ne			Sem. Klub Sportowy S. K. S.	Klub wioślarski „Gryf”
Opiekun	Ks. Kaja moderator	p. Dymek	p. Białecki	p. Mozolewski	p. Janecki	p. Marczuk p. Wrzoś	p. Małecki	p. Mozolewski	p. Dymek	p. Timler	p. Małecki
Liczba członków	32	25	84	35	12	37	42	Wszyscy uczniowie	XX. druż. im. Estkowskiego	45	10

b) Szkoła ćwiczeń.

1. Spółdzielnia pod opieką p. Leona Kaji
2. Orkiestra pod opieką p. Białeckiego, 12 uczeń i uczniów
3. XIX. drużyna harc. im. Orłat Lwowskich, drużynowy Błochowiak kurs IV.

Gabinety i pracownie.

Biblioteka.

Biblioteka tutejszego zakładu mieści się w dwóch obszernych salach, które dla wielkiej ilości książek są konieczne. Została założona przez Niemców w roku 1907. Polacy przejęli ją w roku 1920. Posiadała wówczas 2100 tomów treści naukowej i beletrystycznej w języku niemieckim. Dziś posiada biblioteka tutejsza oprócz wyżej wymienionych dzieł 4384 dzieł polskich, razem 6484. Szybki rozrost biblioteki należy przypisać staraniem groma profesorskiego, które nigdy nie szczędziło zabiegów na rozszerzenie biblioteki, pamiętając o tem, że dobra książka ma wielki wpływ na wychowanie i kształcenie młodzieży. Rokrocznie zakupywano zatem wielką ilość książek wedle życzeń poszczególnych panów profesorów, tak, że każdy przedmiot nauczania jest bogato zaopatrzony w dzieła naukowe. Dział beletrystyczny zyskał także pokaźną liczbę wyborowych dzieł. W bieżącym roku zakupiono 215 dzieł naukowych i 55 książek beletrystycznych, na które wydano 2.505,07 zł. Także wydano przeszło 300 zł. na solidną oprawę tych książek. Należy nadmienić, że nie szczędzono pieniędzy na zakup poważnych dzieł jak:

- z języka polskiego: 2 egzemplarze encyklopedji ilustr. — (Trzaska-Ewert); Dębicki Portrety; Kossak-Szczucka Złota wolność; Kridl Literatura polska; Pini Krasiński; Kleiner Juliusz Słowacki; Dobrzycki Literatura polska;
- z religji: Pisma Ojców Kościoła (10 tomów); Baugaud Jezus Chrystus; Cathrein Katolicki pogląd na świat; Św. Stanisław Kostka (album);
- z pedagogiki: Bilikiewicz Zagadnienie życia w świetle psychologii porównawczej; Bobkowska Nowe prądy w polskim szkolnictwie XIX w.; Saxby Kształcenie postępowania; Gąsiorowski Historia filozofji; Parkhurst Wychowanie według planu daltonskiego; Dawid Inteligencja, wola i zdolność do pracy;
- z geografji i historii: Sobieski Walka o Pomorze; Handelsman Historyka; Ossendowski Niewolnicy słońca; Galicz Józef Bem; Dobrzyński Dzieje Polski; Kurtanowski Czechosłowacja;
- z przyrody: Springer Lekarz ratujący zdrowie; Steuert Zwierzę domowe w stanie zdrowia i choroby; Gruzlica płuc.

Biblioteka tutejsza abonuje następujące czasopisma: „Przyjaciel szkoły“, „Kosmos“, „Strażnica zachodnia“, „Praca ręczna w szkole“, „Oświata pezaszkolna“, „Wychowanie fizyczne“ i inne.

Książki naukowe znajdują się także w sali konferencyjnej, w czytelni, w pracowniach i laboratorjach szkolnych, ażeby profesorowie mieli je pod ręką na każde zawołanie.

Biblioteka tutejsza składa się z biblioteki nauczycielskiej i uczniowskiej. Dla profesorów biblioteka dostępna jest każdego dnia, uczniowie zaś zmieniają książki beletrystyczne co tydzień, naukowe zaś w razie potrzeby. Jak pilnie młodzież szkolna korzysta z biblioteki uczniowskiej, wynika stąd, że w roku bieżącym wypożyczono uczniom około 2000 książek. Dowodzi to, że szkoła nie uczy tylko mechanicznej sztuki czytania, lecz także czytać ze zrozumieniem i zamiłowaniem. Biblioteka zaś, posiadająca obfity wybór w książkach, przychodzi szkole z pomocą wedle słów Förstera: „Szkoła i biblioteka uzupełniają się wzajemnie, żadna z nich nie posiada ogółu czynników kształcących, obie razem — wszystkie“. Uczniowie mają wolny wybór książek, gdyż książka, wybrana według własnego zainteresowania ucznia, książka, która daje mu odpowiedź na pytania, stawiane mu przez życie codzienne, książka, która zaspakaja jego wyobraźnię, staje się dla ucznia potrzebną i pożądaną. Będzie mu ona rozszerzać horyzont myślowy, służąc równocześnie do rozrywki i dla wykształcenia.

Profesorom wydano 484 dzieł naukowych. Biblioteką zarządza p. Taczak

Pracownia geograficzna.

Ażeby w całej pełni umożliwić w nauce geografji realizację tak aktualnego problemu, jakim jest szkoła twórcza, zaopatrzono w bieżącym roku szkolnym pracownię geograficzną w komplet map topograficznych 1:25000 i sztabowych 1:100000, obejmujących sekcje województwa poznańskiego i pomorskiego. Nadto sprowadzono komplet map 1:300 000, wydanych przez Wojskowy Instytut Kartograficzny w roku 1925, a odbitych z pruskiej mapy „Übersichtskarte von Mitteleuropa“. Poza tem posiada pracownia bogaty zbiór przez uczniów pod kierunkiem nauczyciela robót ręcznych wykonanych pomocy naukowych, niejednokrotnie bar-

dzo precyzyjnych przyrządów i aparatów, nieodzownych przy prowadzeniu nauki geografii w myśl hasła szkoły radosnej. Na wyszczególnienie zasługują przyrządy służące do określenia położenia geograficznego, do wyjaśnienia zjawisk natury klimatycznej, do zrozumienia hipsometrii, do doświadczeń z zakresu geologii dynamicznej i tektonicznej, do pomiarów w terenie i do uzmysłowienia zawitych zagadnień z zakresu geografii matematycznej. Wykonano również różnymi metodami szereg map plastycznych oraz serię odlewów gipsowych, ilustrujących charakterystyczne formy krajobrazowe okolicy Bydgoszczy. Chcąc zaznajomić uczniów z metodami samodzielnej pracy, przeprowadzono na poszczególnych kursach podział na „zespoły” względnie „wspólnoty pracy”, np. na kursie III utworzono 6 „wspólnot”, a mianowicie: zespół pracujący w drzewie, tekturze i metalu, zespół tworzący prace rysunkowe i malarskie, zespół wykonujący mapy plastyczne, gromadzący skały, rośliny i wreszcie wspólnota, zbierająca materiały ludoznawcze. Szczególny nacisk kładzie się na krajoznawstwo najbliższej okolicy Bydgoszczy i przypierających do terenu miasta jednostek naturalnych, jak Kujaw, Pałuk, Krainy, Ziemi Chełmińskiej i garbatego Pojezierza. Z metodami pracy regionalnej zaznajamiają się uczniowie w terenie na licznych wycieczkach, tudzież przez ćwiczenia połączone z analizą i eksploatacją planu miasta, mapy sztabowej, topograficznej, oraz mapy powiatu bydgoskiego. Z nabytego doświadczenia wynika, że traktowanie geografii na podłożu regionalnem najbliższej okolicy budzi w uczniach zamiłowanie do przedmiotu i kształci nauczyciela, umiejącego myśleć kategorjami geograficznymi w myśl naszego nestora i mistrza geografii, prof. Romera, który słuchaczem swoim stale powtarza: „Geografię o tyle umiecie, o ile znacie, rozumiecie i zdolni jesteście wyjaśnić wasz krajobraz najbliższy.”

Pracownia biologiczna.

Gabinet biologiczny mieści się chwilowo w ubikacjach b. mieszkania nauczycielskiego, które po uzyskaniu kredytów zostanie przebudowane na idealną wprost pracownię biologiczną, składającą się z obszernej sali dla uczniów, gabinetu na zbiory, pokoju dla nauczyciela, oraz kuchni z wodociągiem, zlewami i gazem.

Katalog biologiczny wykazuje 692 pozycyi.

Gabinet fizyko-chemiczny.

Stan inwentarza przedstawia się naogół zadowalająco. Księga inwentarza fizycznego wy-

kazuje mianowicie 350 przedmiotów ogólnej wartości 10.000 zł. natomiast księga inwentarza chemicznego, prócz wielu rozmaitych środków chemicznych, podlegających zużyciu i szkła laboratoryjnego, wykazuje 126 przedmiotów wartości nominalnej 2,500 zł. W ciągu roku szkolnego zorganizowano pracownię chemiczną, ze szczególnem uwzględnieniem chemii ogólnej i nieorganicznej. Ćwiczenia w pracowni odbywają się wedle możliwości metodą daltońską.

Pracownia robót ręcznych oddaje wielkie usługi gabinetowi fizyko-chemicznemu, pomagając w sporządzaniu nowych przyrządów, jak również konserwacji i naprawianiu używanych.

Sala muzyczna.

Sala muzyczna, pod względem akustycznym nadzwyczaj dodatnio się przedstawiająca, jest bogato zaopatrzona w pomoce naukowe. Znajdują się w niej 3 pianina i jeden fortepian (Bechstein), jedno harmonjum pedałowe, dwoje organów o 2 i 1 manuale, 2 kontrabasy, 2 wiolonczelle, 3 altówki, 3 flety, 2 oboje, 5 klarnetów, 2 puzony, 2 rogi, 2 trąbki i para kotłów miedzianych, oraz dzwonki w skrzyneczce. Orkiestra szkolna składa się z 50 czynnych instrumentalistów, chór złożony jest z 95 głosów męskich.

Orkiestra ćwiczy się w wykonywaniu utworów klasycznych, chór wykonywa pieśni przeważnie folklorystyczne, ćwiczy się także w wykonywaniu śpiewu gregoriańskiego (Editio Vaticana).

Sala gimnastyczna.

Z budynkiem szkolnym łączy się sala gimnastyczna przez szatnię uczniowską. Sala gimnastyczna o powierzchni 235,75 m², a wysokości 8 m. była zaopatrzoną do roku szkolnego 1925/26 przeważnie w przyrządy, należące do systemu niemieckiego. W latach 1926/27 do 1928/29 zakupiono 8 przęseł drabinek szwedzkich, 6 ławeczek szwedzkich (4 m.), tram (bum) o 6 filarach i 10 łątach i wielką ilość przyborów do gier i zabaw ruchowych i lekkiej atletyki. Inwentarz gabi. gimnastycznej wykazuje 37 sprzętów, 94 przyrządów gimnastycznych i 573 przyborów do gier i zabaw ruchowych.

Sala rysunkowa.

Sala rysunkowa mieści się na pierwszym piętrze i jest zaopatrzona w doborowe sprzęty potrzebne do rysowania jako to: stoły dwuosobowe z ruchomymi płytami dostawianymi płaszczyzny rysunku, do płaszczyzny oka, tablice ścienne, dużą tablicę ruchomą, stolki do siedze-

nia i pulpity do rysowania na wolnem powietrzu, wykonane w pracowni szkolnej.

Obok sali rysunkowej znajduje się gabinet ze zbiorami modeli do rysowania i szafami do przechowywania przyborów rysunkowych.

Pracownia robót ręcznych.

Pracownia robót ręcznych znajduje się w su terenach i obejmuje dwie duże sale, które podzielone są w ten sposób, że jedna jest przeznaczona na prace drzewne i introligatorskie, a druga na prace metalowe.

Wszystkie działy prac są wyposażone w pełne komplety narzędzi do obróbki tektury, drze-

wa i metalu mieszcząc się w dużych szafach, przerobionych specjalnie do tego celu przez uczniów.

Komplety narzędzi zostały w tym roku szkolnym znacznie powiększone przez zakup całej serji narzędzi, jako to: strugów, młotków, pilników, dłut, specjalnych linjałów stalowych, gwintowników do drzewa i t. p. (razem około 150 sztuk).

Prócz tego zainstalowano w bieżącym roku szkolnym silnik elektryczny dwukonny do popędu tokarki do drzewa i metalu, wraz z 3 mtr. transmisją, kołami pasowymi i pasami skórzanymi, służący też do popędu piły tarczowej i kamienia do ostrzenia za ogólną sumę 1.500 zł.

Szkoła ćwiczeń w roku szkolnym 1928/29.

Na początku bieżącego roku szkolnego szkoła ćwiczeń doczekała się ostatecznie najwyższego stopnia organizacyjnego szkoły powszechnej. Na wniosek bowiem kierownika szkoły ćwiczeń, poparty przez zastępcę dyrektora ks. Kaję, Ministerstwo W. R. i O. P. rozporządzeniem z dnia 25. VIII. 1928 r. Nr. I 11808/28 zezwoliło na przekształcenie dotychczasowej 6-klasowej szkoły na 7-klasową. Ogólna liczba dzieci wynosi 228, na poszczególne klasy przypada 30—40. Szkoła ćwiczeń cieszy się w całym mieście wielkim zaufaniem, z wszelkich krańców miasta zgłaszają rodzice swoje dzieci do wszystkich klas szkoły. Liczba zgłoszonych dzieci do kl. I. sięga w h. r. daleko ponad 100.

W trzech niższych klasach uwzględnia się system klasowy, t. zn. nauka (z wyjątkiem niektórych przedmiotów technicznych) spoczywa w ręku jednego nauczyciela, zaś w czterech klasach wyższych zaprowadzono system przedmiotowy. Poszczególnych przedmiotów uczą na wyższych stopniach nauczyciele-specjaliści, prze-ważnie nauczyciele seminarjum. Dzieci szkoły ćwiczeń korzystają wspólnie z uczniami seminarjum z wszelkich gabinetów, pozatem szkoła posiada szereg własnych pomocy naukowych dla klas niższych i dość pokaźną bibliotekę, licząc około 1000 tomów. Dyrekcja przeznaczyła w bieżącym roku oddzielny lokal na jej umieszczenie. Prócz tego dzieci urządzają własną bibliotekę spółdzielczą. Na propozycję kierownika dyrekcja zakupiła w bieżącym roku dla pogadanek

i nauki historii kilka seryj obrazów, które zostały oprawione w pracowni zakładu. Na początku roku szkolnego kierownik szkoły podał myśl utworzenia orkiestry szkolnej; zorganizował ją p. Białecki. Dzieci uświetniły swą grą uroczystości szkolne.

Zgodnie z zasadami pedagogicznymi kierownictwo uwzględniło także rozrywki dla dzieci. Prawdziwymi dniami radości stały się dzień dziecka w dniu 17. IX. 28 r. i majówka, urządzona dnia 29. maja br. Korzystając ze szczególnych stosunków atmosferycznych w zimie, dyrekcja zakupiła szereg saneczek, na których dzieci wesoło się zabawiały w czasie wielkich przerw na boisku szkolnym.

Z pośród dzieci szkoły ćwiczeń wyłoniła się drużyna harcerska; należą do niej chłopcy od kl. III—VII. Drużyna przygotowuje, jak w ub. roku, kolonję letnią. Drużynowym jest uczeń kursu IV Błochowiak, a opiekunem kierownik szkoły ćwiczeń p. Dymek.

Objawem wewnętrznego życia szkolnego było w bieżącym roku kilka uroczystości szkolnych, w szczególności obchód dziesięciolecia niepodległości Polski, imienin pierwszego Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego, konstytucji 3. Maja, dziesięciolecia szkoły polskiej. W ogólnych pogadankach zachęcano dzieci do oszczędności, wskazywano na znaczenie spółdzielni i przedstawiano doniosłość P. W. K.

Stan zdrowia dzieci był dobry, zachowanie było beznaganne.

Podręczniki szkolne.

I. Seminarjum.

1. Religja:	Kurs I—II	Katechizm Większy (nowe wydanie) i Historia Biblijna St. i N. Testamentu.
	Kurs III	„Etyka“ Sieniatyckiego.
	Kurs IV	„Dzieje Kościoła Katolickiego“ Archutowskiego.
	Kurs V	Programy ministerjalne.
2. Język polski:	Kurs I	Utwory poetów i pisarzy na ten kurs przepisanych. Próchnicki i Wojciechowski, Wypisy polskie na kl. IV. gimn. Szober, Gram. jęz. polskiego.
	Kurs II	„Pan Tadeusz“. „Zemsta“. Szober, Gram. jęz. polskiego.
	Kurs III	Ign. Chrzanowski, Historia niepodległej Polski. Szober, Gram. język. polskiego.
	Kurs IV	Kridl, Literatura polska w. XIX. Szober, Gramatyka języka polskiego.
	Kurs V	Utwory lit., które program przepisuje. Szober, Gramatyka języka polskiego.
3. Pedagogika:	Kurs IV	Psychologia: Titchener, Początki psychologii.
Pedologia: Dąbrowski, Nauka o dziecku.
Logika: Sośnicki, Zarys logiki.
	Kurs IV+V	Historia wychowania: St. Kot, Dzieje wychowania.
Dydaktyka: Sośnicki, Zarys dydaktyki.
Metodyka: 1. Programy ministerjalne.
2. Jeleńska, Metodyka pierwsz. lat nauczania.
3. Drzewiecki, Metodyka jęz. polskiego.
4. A. Krantz, Rachunki ze wskazówkami met. dla naucz.
	Kurs V	Pedagogika: Ziemnowicz, Problemy współczesnego wychowania.
4. Język niemiecki:	Kurs I	J. Jakóbiec i St. Leonhard. Druga ks. do nauki j. niem. L. Lorentz, Gramat.
	Kurs II	J. Jakóbiec i St. Leonhard. Trzecia ks. do nauki j. niem. L. Lorentz, Gramat.
	Kurs III	J. Jakóbiec i St. Leonhard. Deutschland u. die Deutschen I. L. Lorentz, Gramat.
	Kurs IV	J. Jakóbiec i St. Leonhard. Deutschland u. die Deutschen II. L. Lorentz, Gramat.
	Kurs V	J. Jakóbiec. Das Deutschum. L. Lorentz. Gramatyka.
5. Historia:	Kurs I	Dzieje starożytne. Gebert i Gebertowa.
	Kurs II	Historia średniowieczna, Nanke Cz,
	Kurs III	Historia nowożytna cz. I. Nanke Cz,
	Kurs IV	„ „ „ II. „ „
	Kurs V	„ „ „ „ „

6. Geografja:	Kurs I	Pawłowski-Mścisz, Geografja ogólna.
	Kurs II	Radlińska, Pięć części świata; Fuchs-Radliński, Europa.
	Kurs III	Sosnowski, Geografja Polski.
	Kurs V	Pawłowski, Bystrzeń, Peretiatkowicz, Polska współczesna.
7. Matematyka:	Kurs I—II	Michałowicz, Podręcznik dla seminarjum. — Łomnicki, Geometria elementarna.
	Kurs III	Michałowicz, Podręcznik dla gimn. kl. V—VI. — Łomnicki, Geometria elementarna.
	Kurs IV	Michałowicz, Podręcznik dla gimn. kl. VI—VII. — Wojtowicz, Trygonom. elem.
	Kurs V	Jak wyżej (dla kursów I—IV).
8. Fizyka, chemja, mineralogja:	Kurs I	Michalski, Podręcznik dla Sem. część I.
	Kurs II	„ „ „ „ „ „ II.
	Kurs III	Sporzyński, Fizyka. Część I.
	Kurs IV	„ „ „ „ „ II.
9. Biologja:	Kurs I	Marja Arct-Golczewska, Podręcznik Botaniki.
	Kurs II	j. w. i Janusz Domaniewski, Zoologja.
	Kurs III	podręcznik z kursu I i II.
10. Anatomja:		Dr. Noll, Anatomja.
11. Rysunki:		Matzke, Nauczanie rys. przestrzennego.
		„ Przyroda modelem rysunkowym.
		Misky, Plastyczne uzmysławianie przedmiotów.
Do hist. sztuki i estetyki:		Niewiadomski, Wiedza o Sztuce. Zubrzycki, Zwięzła hist. Sztuki.
Do metodyki:		Bobieńska, Pierwsze lata naucz. rys. Policht i Leńczyk, Met. naucz. rys.
12. Roboty ręczne:		Sowiński - Policht, Naucz. robót ręcznych (opr. książek).
		Wojnarowicz, Roboty z drewna.
		Kwartalniki: Prace ręczne w szkole.
13. Śpiew:	Kurs I	Śpiewniczek kościelny Gieburowskiego.
	Kurs II	Kazuro, Małe Solfeggio I i II
	Kurs III	Gesinowski, Zasady muzyki.
	Kurs IV i V	„ „ „
14. Gra na skrzypcach:	Kurs II	Malcerko, Gra na skrzypcach.
	Kurs III	„ „ „ „
	Kurs IV	„ „ „ „
	Kurs V	„ „ „ „
15. Ćwiczenia cielesne:	Kurs I	Sikorski, Gry i zabawy ruchowe.
		Boson, Lekka atletyka.
	Kurs II, III, IV i V	te same podręczniki.

II. Szkoła ćwiczeń.

Przedmiot	Kl. I.	Kl. II.	Kl. III.	Kl. IV.	Kl. V.	Kl. VI.	Kl. VII.
Religia		Ks. Likowski Krótki katechizm ryzm.-kat.	Ks. E. Likowski Krótki katechizm ryzm.-kat	jak kl. III.	jak kl. III. i IV.	jak kl. V.	jak kl. III.
		Ks. Kalinowski Nauka Boża cz. II-ga	Ks. Kalinowski Nauka Boża cz. III.	Gniezn. i Poznań- ska archidiecezja Historja święta dla kat. szk. powsz.	jak kl. IV.	jak kl. IV.	Ks. Rom. Archulowski Krótki zarys hi- storji kościoła kat.
		Ks. Gieburowski Śpiewnik kość.	Ks. Gieburowski Śpiew. kościelny Ks. Siedlecki Śpiewniczek	jak kl. III.	Ks. Siedlecki Śpiewniczek	jak kl. V.	jak kl. III.
J. polski	M. Falski Elementarz powiastkowy	M. Falski Pierwsze czyt. dla dzieci	Bogucka - Niewiad. Druga książka do czytania	Bogucka - Niewiad. Wypisy polskie dla kl. I-szej	Bogucka - Niewiad. Wypisy polskie dla kl. II-giej	Dzierzanowska - Niewiad. Warnkówna Gramatyka j. pol. na kl. I. II. i III.	K. Wojciechowski Wielcy pisarze polscy
		Szob. Niew. Bog. Nauka pisowni zesz. I. A.	Szob. Niew. Bog. Nauka pisowni zesz. I. A. i I. B.	Szob. Niew. Bog. Nauka pisowni zesz. II. A.	Szob. Niew. Bog. Nauka pisowni zesz. II. B.	Szob. Niew. Bog. Nauka pisowni zesz. III. A.	
Rachunki	A. Krantz Zbiór zadań rach. cz. I.	A. Krantz Zbiór zadań rach. cz. II.	A. Krantz Zbiór zadań rach. cz. III.	A. Krantz Zbiór zadań rach. cz. IV.	A. Krantz Zbiór zadań rach. cz. V.		Sierzputowski Arytmetyka cz. IV-ta
Historja				Gebert - Gebertowa Dzieje ojczyste	Wł. Jarosz Opowiadania z dziejów powsz. dla V. kl., cz. I.		
Geografia				Sawicki Geografia dla oddz. IV.	Romer- Polaczekówna Geografia ogólna	Siwak Geografia	Pawłowski- Janelli Polska współcz
Przyroda				Dyakowski Przyroda dla oddz. IV. szk. pow.	Dyakowski Przyroda dla oddz. V. szk. pow.		Dr. Kaz. Zgórski Higijena
Fizyka i chemja						Moycho i Kozłński Fizyka i chemja cz. I.	Moycho i Kozłński Fizyka i chemja cz. II.

Internat.

W gmachu seminarjum pierwsze i drugie piętro zajmuje internat, w którym mieszkają wychowankowie pozamiejscowi. Na pierwszym piętrze mieści się 8 uczelni wzgl. pracowni, a na drugim cztery obszerne i słoneczne sypialnie oraz dwie umywalnie. Z początkiem każdego roku szkolnego przydziela się wychowankom na uczelniach szafy na książki oraz miejsca przy stole. Na sypialniach dostają wychowankowie łóżka, a w umywalniach szafy na ubrania i bieliznę.

By wychowankowie czuli się w internacie jak u siebie w domu, unika się umeblowania koszarowego. Pracownie i sypialnie ozdobione są pięknymi obrazami treści historycznej i religijnej. Pracownie stroją wychowankowie obficie bukietami kwiatów, umieszczonych w wazonach. Na korytarzach, prócz obrazów, porożwieszane są mapy i wykresy.

Wychowaniem uczniów zajmuje się rada wychowawcza, w skład której wchodzi obecnie: ks. Kaja, pp. Timler, Taczak, Dymek, Janecki i Mozołewski. Nadto istnieje rada opiekunów internatu, do której należą przedstawiciele rodziców w osobach pp. Rogalskiego z Bydgoszczy, Śmierzchalskiego, mistrza rzeźnickiego z Łabiszyna, Najdera, urzędnika kolejowego z Prądów oraz delegata rady pedagogicznej seminarjum p. Wrzosia. Apropozycja uczniów jest w zarządzie własnym t. j. rady wychowawczej i opiekunów, z ramienia której sprawy kasowe załatwia p. prof. Timler. Kuchnią zawiaduje gospodyni, mająca do pomocy 4 dziewczyny. Wychowankowie otrzymują codziennie pięciokrotne pożywienie, a mianowicie: na pierwsze śniadanie 3 skibki chleba ze smalcem i mleczną kawą, na drugie śniadanie 2 skibki chleba ze smalcem. Obiad składa się z zupy, mięsa, sosu i ziemniaków, podwieczorek z 2 bułek z kawą, na kolację zaś otrzymują wychowankowie 3 skibki chleba, często z wędliną, oraz herbatę. W niedziele i święta dochodzi do obiadu kompot. Spis potraw układa gospodyni tydzień naprzód. Po zatwierdzeniu go przez gospodarza internatu, zostaje on zawieszony w jadalni.

Za całkowite utrzymanie w internacie płacili wychowankowie w roku obecnym (sprawozdawczym) 45 złotych miesięcznie.

Ażebym 130 wychowanków, mieszkających się w internacie, wychować w należytej karności, a przytem nie krępować indywidualnych upodobań, panuje w zakładzie zatwierdzony przez dyrekcję seminarjum regulamin samorządowy,

przez wychowawców i wychowanków ściśle przestrzegany. W tym roku był senjorem, czyli pośrednikiem między wychowawcami a wychowankami uczeń V kursu, Wit. Karnowski. Obowiązki przełożonego nad chorymi pełnił uczeń Alfred Markiewicz. Na każdej uczelni, oraz na sypialniach i umywalniach czuwają nad porządkiem starsi, składający się z uczniów najwyższego kursu.

Co tydzień urządza się dla wychowanków kąpiel w obszernej łazienkach w suterenach.

Życie wewnętrzne reguluje ułożony przez radę wychowawczą, a zatwierdzony przez dyrekcję regulamin. Oto jego brzmienie:

Dni powszednie:

Wstaje się codziennie o godz. 6.25.
Modlitwa poranna o godzinie 6.50.
Po modlitwie śniadanie.
Od 7.15 do 7.45 czas pracy.
W wtorek i piątek obowiązkowa msza św.
Obiad o 1.35, od obiadu do 4.30 czas wyjścia.
Podwieczorek o 4.30.
Od 4.45 czas pracy.
O 7 kolacja.
Od kolacji do 7.45 czas wolny.
Od 7.45 do 9.30 czas pracy.
O 9.45 modlitwa i udanie się na spoczynek.

Niedziele i święta:

Wstaje się o 7.30, modlitwa poranna o 8-mej.
Po modlitwie śniadanie.
Od śniadania do 9.30 czas wolny.
O 9.30 msza św. (latem o 9.)
Po mszy św. drugie śniadanie.
Od śniadania czas wolny do 11-cj.
Od 11-tej do 12-tej czas pracy.
O 12-tej obiad.
Od obiadu do 6-tej czas wyjścia.
Od 6-tej do 7-mej czas pracy.
O 7-mej kolacja.
Od kolacji do 7.30 czas wolny.
Od 7.30 do 9.30 czas pracy.
O 9.45 modlitwa i udanie się na spoczynek.

Atmosferę rodzinną stara się rada wychowawcza stworzyć przez urządzenie wspólnych uroczystości. W roku sprawozdawczym wychowankowie wraz z członkami rady wychowawczej obchodzili kołędę, zapusty i święcone. Nie raz wychodzą wychowankowie na wycieczki popołudniowe w najbliższą okolicę Bydgoszczy.

Czas wolny spędzają interniści przy grach i zabawach na dziedzińcu szkolnym, albo w czytelni uczniowskiej, która poza codziennymi pismami i czasopismami pedagogicznymi, fachowymi, oraz poza polskim i niemieckim słownikiem posiada różne gry towarzyskie, jak:

szachy, halnę, damę, loterię i t. p. W lecie spędzają uczniowie czas wolny w parku szkolnym wśród starych, cienistych drzew, lub na boisku, zaopatrzonym w ostatnim czasie w 10 długich ław, rozmieszczonych pod rozłożystymi klonami.

Z historii zakładu.

(rok szkolny 1928/29)

- 3. 9. 28. Początek roku szkolnego. Utworzono siódmą klasę ćwiczeń, która dotąd miała tylko 6 klas.
- 4. 9. 28. Uczniowie wszystkich kursów zwiedzają wystawę ogrodniczo-przemysłową w Toruniu. Tego samego dnia przybyła do Bydgoszczy delegacja Akademii Pedagogicznej z Elbląga (Niemcy) w liczbie 35 słuchaczy pod przewodnictwem p. profesora Dr. Stuhlfatha; zwiedziła także seminarjum nasze, a mianowicie wystawę prac uczniowskich z zakresu geografii, pedagogiki i religii.
- 8. 9. 28. Uczniowie nasi biorą udział w zawodach pływackich.
- 10. 9. 28. Kuratorjum O. S. P. przekazało do tutejszej szkoły ćwiczeń p. Teofila Sokółowskiego, który dotychczas pracował przy szkole ćwiczeń w Wolsztynie.
- 11. 9. 28. Kuratorjum O. S. P. przekazało jako nauczyciela fizyki do tutejszego zakładu p. Stefana Marczuka z pryw. gimnazjum w Czarńkowie.
- 16. 9. 28. Rozpoczyna się t. zw. „Tydzień Dziecka”. W niedzielę odbyło się uroczyste nabożeństwo dla dzieci. Nazajutrz wycieczka do lasu. W ciągu tygodnia wygłosili 2 wykłady pp. Dymek i Timler: 1) o intelektualnem wychowaniu dziecka, 2) o fizycznem wychowaniu dziecka.
- 24. 9. 28. Uroczyste pożegnanie pierwszego dyrektora tutejszego seminarjum w Polsce oswobodzonej, ks. Jana Filipiaka. Uroczystość szkolna odbyła się w auli

o godz. 10 wobec całej młodzieży seminarjalnej i wszystkich dzieci szkoły ćwiczeń. Prócz całego grona byli obecni panowie, którzy dawniej pracowali w tut. zakładzie. Najpierw żegnały swego dyrektora dzieci, potem seminarzyści. W imieniu zakładu serdecznie przemówił ks. Kaja, w imieniu byłych pracowników p. Tyleczyński z Poznania. Za wszystkie objawy czci i wdzięczności podziękował ks. dyr. Filipiak, wzruszony do głębi.

Wieczorem odbył się w sali dworcowej raut pożegnalny w nastroju bardzo podniosłym.

Ks. dyr. Jan Filipiak objął od 1. 8. probostwo w Panigródzu. Niech jeszcze raz będzie wolno wyrazić mu serdeczne nasze życzenia. Ad multos annos!

- 4. 10. 28. Delegacja uczniów i ks. Kaja biorą udział w pogrzebie ś. p. matki b. dyrektora, ks. Jana Filipiaka. Pogrzeb odbył się w Brudni. Uroczyste nabożeństwo żałobne odbyło się w kaplicy seminarjalnej 12. 10.
- 13. 10. 28. Młodzież odtąd będzie mogła otrzymać za drobną opłatą mleko w wielkiej pauzie.
- 18. 10. 28. Wykończono urządzenie gabinetu dentystycznego w naszym zakładzie.
- 24. 10. 28. Od 22.—24. trwał egzamin kwalifikacyjny. Przewodniczył z początkiem roku szkolnego zamianowany wizytator p. Jan Odron. Kandydatów było: Polaków 18, Niemców 11. Nie zdało 5 kandydatów (Polaków 3, Niemców 2).

26. 10. 28. Dla uczniów kursów III—V wygłosił p. Dymek referat n. t. „Metody kształcenia nauczycieli w Niemczech na podstawie własnych obserwacyjj.
27. 10. 28. Poświęcono dziś jedną lekcję przedpołudniową pamięci b. kuratora naszego okręgu p. Bernarda Chrzanowskiego. Referat wygłosił p. Czyżowski.
31. 10. 28. Poświęcono dziś jedną lekcję idei oszczędności. P. Bialecki mówił na ten temat dla seminarzystów, a p. Fl. Kaja dla dzieci szkoły ćwiczeń.
1. 11. 28. Ministerstwo W. R. i O. P. podwyższyło opłaty szkolne w seminarjach. Odtąd opłaty te wynoszą 20 zł. za jedno półrocie.
- 1.—4. 11. 28. Dni wolne od nauki.
10. 11. 28. Dziś przypada wielka uroczystość „Dziesięciolecia Polski“. W przepięknie udekorowanej auli odbyły się 2 uroczystości, dla szkoły ćwiczeń i dla seminarjum. W myśl rozporządzenia Ministerstwa młodzież poszczególnych szkół miała podać różne projekty jako żywe pomniki tej wielkiej chwili. Przyjęto u nas 2 projekty: 1) Wykonanie kompletu pomocy naukowych w własnym warsztacie i złożenie go do dyspozycji Kuratorjum dla najbiedniejszej szkoły naszego Okręgu. 2) Złożenie funduszu wspólnie z tuł. szkołami powszechnemi, którego odsetki służyć będą leczeniu dzieci gruźliczych. W dniu dzisiejszym tak uroczystym rozdała Dyrekcja najlepszym uczniom nagrody, które otrzymali: Pasiński Florjan (kurs IV), Malak Edwin (kurs III), Faustyniak Jan (kurs V); ze szkoły ćwiczeń: Jaśniewska Bronisława (klasa 7) i Kolenda Alfons (klasa 3). Przemowę, dostosowaną do uroczystej chwili, wygłosił p. Mozolewski.
11. 11. 28. Uczniowie biorą udział w uroczystościach, urządzanych na mieście z okazji Dziesięciolecia Polski.
13. 11. 28. Wizytator religij dla seminarjów naszego Okręgu X. Dr. Mazurkiewicz wizytował szkołę ćwiczeń i kursy V i I naszego zakładu.
14. 11. 28. Konferencja wywiadowcza dla rodziców.
18. 11. 28. Uroczyste nabożeństwo z okazji święta św. Stanisława Kostki, patrona młodzieży polskiej, w kaplicy seminarjalnej.
20. 11. 28. Podróżnik polski, p. Gustowski, wygłosił na 2 ostatnich lekcjach przedpołudniem wykład o Afryce.
21. 11. 28. Uczniowie zwiedzają Wystawę Pamiętek Wojskowych w dawn. Lecznicy Wojskowej.
28. 11. 28. P. Kazimierz Czerwiński, wizytator ministerjalny, zwiedził nasz zakład, zwłaszcza oglądał eksponaty, przygotowane na przyszłą Wystawę Szkolną, wyrażając żywe zadowolenie swoje.
1. 12. 28. P. Kmieć wygłasza dla uczniów referat o konieczności popierania przemysłu i handlu krajowego.
4. 12. 28. P. Kmieć wygłosił referat, poświęcony Czechosłowacji, która obchodziła Dziesięciolecie Niepodległości.
8. 12. 28. W południe o godzinie 12 uroczyste otwarcie Wystawy Szkolnej w sali gimnastycznej tut. Szkoły Wydziałowej Męskiej przez p. inspektora Zerzego i p. inspektora Klimesza. Bardzo bogato przedstawia się dział seminarjum naszego.
- 12 13. 12. 28. Zjazd nauczycieli, udzielających nauki geografji w seminarjach nauczycielskich Okręgu Szkolnego Poznańskiego w naszym seminarjum. Przybyli między innemi p. kurator Dr. Namysł, p. wizytator Odroń, p. wizytator Wiśniewski z Torunia, p. profesor Dr. Pawłowski z uniwersytetu Poznańskiego, p. Łysakiewiczówna z Warszawy, jako przedstawicielka Ministerstwa W. R. i O. P., p. prof. Tarnawski, p. dr. Swinarska i wiele innych gości. Zjazd trwał 2 dni. Program składał się z lekcji praktycznej, dyskusji, referatów z dyskusją, demonstrowania pomocy naukowych, sporządzonych przez uczniów i 2 wycieczek: jedna samochodami do Brdyjścia, Fordonu i Ostromecka, druga parowcem w kierunku działu wodnego przez słuzy do Prądów. P. prof. Eugenjusz Romer ze Lwowa przesłał telegraficznie życzenia dla zjazdu.
15. 12. 28. Zamknięcie Wystawy Szkolnej w Szkole Wydziałowej Męskiej. Ekspo-

- naty nasze zabrano do naszego zakładu.
20. 12. 28. P. Tindler wygłosił dla uczniów wykład o gruźlicy, p. Mozolewski poświęcił kilka słów gorących pamięci zasłużonego lotnika Amundsena, który życie swoje poświęcił dla bliźnich.
- Wieczorem w internacie odbył się miły wieczór wigilijny z opłatkiem.
21. 12. 28. Wakacje na Boże Narodzenie.
do 2. 1. 29.
3. 1. 29. Za najlepszą pracę o P. O. K. otrzymał uczeń kursu V Jan Faustyniak książeczkę P. K. O. z kwotą 10 zł.
7. 1. 29. Były uczeń naszego zakładu Bronisław Czternasty zmarł dziś. Pogrzeb odbył się 9. 1., a nabożeństwo żałobne w kaplicy seminarjum 11. 1.
10. 1. 29. Zwiedzenie Wystawy Przeciwalkoholowej przez uczniów.
- Po południu wycieczka sankami dla dziewcząt szkoły ćwiczeń.
11. 1. 29. Od dziś począwszy w czasie wielkiej przerwy saneczkowanie na dziedzińcu szkolnym przez 15 minut.
18. 1. 29. Grono nauczycielskie i młodzież seminarjalna złożyła na „Żywy Pomnik“ 300 zł. (porównaj 10. 11. 28.)
- 21.—27. 1. 29. X. Kaja i p. Dymek biorą udział w tygodniowym kursie dla dyrektorów seminarjów, kierowników szkół ćwiczeń i nauczycieli przedmiotów pedagogicznych w Poznaniu.
29. 1. 29. T. zw. święto sportowe.
31. 1. 29. Zakończenie pierwszego półrocza, rozdanie świadectw. „Małe“ wakacje od 31. 1. — 4. 2. Przed rozdaniem świadectw odbył się uroczysty obchód z okazji imienin p. Prezydenta Ignacego Mościckiego.
5. 2. 29. Początek nauki po t. zw. „małych“ wakacjach. Panują straszne mrozy, dowóz węgla jest bardzo utrudniony.
7. 2. 29. P. radca dr. Hasiński i p. radca Wilczkowiak z Pomorza przybyli do naszego zakładu, celem wygłoszenia 12 prelekcji dotyczących oświaty pozaszkolnej. Dyrekcja za zgodą tychże 2 panów poprosiła do wzięcia udziału w tym kursie tut. Prywatne Seminarjum Żeńskie.
8. 2. 29. Koncert chóru i orkiestry symfonicznej uczniów seminarjum w Kasynie Cywilnem.
12. 2. 29. W kościele farnym odbyło się dla tu-tejszych szkół średnich wspólne nabożeństwo z okazji 7 rocznicy koronacji Ojca św. Piusa XI. Mszę św. celebrował ks. Zieliński z tut. Gimnazjum Klasycznego, kazanie wygłosił ks. Kaja.
- Wieczorem — dziś zapusty — odbyła się wspólna wieczerza w internacie, potem kawa z pączkami.
13. 2. 29. Popielec. O godz. 9 uroczyste nabożeństwo i święcenie popiołu w kaplicy seminarjum. Po nabożeństwie odbyła się normalna nauka.
- Po ostatniej lekcji Dyrekcja po porozumieniu się z Kuratorjum zarządziła zamknięcie szkoły aż do odwołania z powodu zupełnego wyczerpania się koksu. Mrozy trwają nadal z niesłychaną srogością. Dowóz węgla prawie że ustał.
25. 2. 29. Podjęto na nowo naukę. Mrozy trwają wprawdzie nadal; opału otrzymała Dyrekcja tylko mało (200 ctr.) Nauka odbywa się normalnie.
- 25.—28. 2. 29. Egzamin kwalifikacyjny w naszym zakładzie, ostatni wedle dawnych przepisów. Przewodniczy p. wizytator Odron. Stańdo do egzaminu kandydatów — Polaków 30, kandydatów — Niemców 19. Nie zdało egzaminu Polaków 2, Niemców 5.
5. 3. 29. Dziś popołudniu odprawił na zaproszenie Dyrekcji ks. proboszcz Mieczysław Skonieczny „Kolędę“ dla uczniów tut. zakładu. W uroczystości tej wzięło udział część grona naucz. i goście z miasta.
11. 3. 29. P. Dymek wygłosił dla wszystkich uczniów referat o życiu i zasługach prof. dr. Józefy Joteykówny.
17. 3. 29. Na podstawie konferencji wstępnej dopuszczono wszystkich kandydatów kursu V do egzaminu maturalnego.
18. 3. 29. Egzamin pisemny z języka polskiego.
19. 3. 29. Imieniny Marszałka Józefa Piłsudskiego. Uczniowie, należący do hufca szkolnego, biorą udział w uroczystościach ogólnych w mieście, dla wszystkich innych i dla dzieci odbyła się uroczystość w szkole. Referat o życiu i zasługach Marszałka wygłosił p. Białecki.
20. 3. 29. Egzamin pisemny z pedagogii.

22. 3. 29. Uczniowie kursu V zwiedzają pod kierownictwem p. Dymka jednoklasową szkołę w Osowej Górze.
25. 3. 29. Na zakończenie W. Postu dla całego zakładu „Droga Krzyżowa“ w kościele farnym.
26. 3. 29. P. Mozolewski rozpoczął dziś cykl wykładów w związku z P. W. K. Dziś mówił o „historji wystaw“. Równocześnie mówił p. Sokołowski dla szkoły ćwiczeń.
27. 3.—8. 4. 29. Wakacje wielkanocne.
10. 4. 29. P. wizytator Odroń wizytuje przedpołudniem zakład. Popołudniu rozpoczął się egzamin ustny dla tegorocznych maturzystów. Na podstawie ujemnych not z pisemnej pracy z języka polskiego nie dopuszczono do ustnego egzaminu 5 kandydatów.
13. 4. 29. W południe zakończono egzamin ustny. Poza już nie dopuszczonymi nie zdał 1 kandydat, tak że na ogólną liczbę 29 nie zdało egzaminu 6 kandydatów.
16. 4. 29. Uroczyste pożegnanie maturzystów w auli.
Po południu w sali dworcowej kawa pożegnalna.
20. 4. 29. Konferencja wywiadowcza dla rodziców.
- 22.—24. 4. 29. Z polecenia kuratorjum X. Kaja przewodniczy na egzaminie dojrzałości w Seminarjum Naucz. w Wągrowcu. Dopuszczono do egzaminu 28 kandydatów; wszyscy zdali.
30. 4. 29. Ekspozyty, przeznaczone na Wystawę Krajową w Poznaniu, wysłano dziś do Poznania.
3. 5. 29. Uroczystość rocznicy ogłoszenia Konstytucji 3. Maja. Ze względu na uroczystości przedpołudniowe w mieście obchód szkolny przełożono na popołudnie, o godz. 4 dla szkoły ćwiczeń, o godz. 5 dla seminarjum. Przemówienie wygłosił p. Taczak. Rozdano trzy nagrody: 1) stypendjum 200.— zł, przesłane przez Sejmik Wojewódzki, otrzymał Pasiński Florjan (kurs IV), 2) książkę otrzymał Pietrowicz Bernard (kurs IV) książkę otrzymał Śmierzchalski Kazimierz (kurs III). Ze szkoły ćwiczeń otrzymali nagrody: 1) Droszczówna Longina, 2) Skutecki Leonard.
5. 5. 29. Uroczysta Pierwsza Komunja św. w kaplicy seminarjalnej o godz. 9-ej. X. Kaja przyjął 39 dzieci, t. j. 7 dziewcząt i 32 chłopców.
8. 5. 29. Maturzyści wydali w roku bieżącym pod kierownictwem p. Białeckiego zbiorową pracę samodzielną o Janie Kasprowiczu. Praca ta doznała bardzo przychylnego przyjęcia w Kuratorjum.
12. 5. 29. Święto Dziesięciolecia Szkoły Polskiej w Wielkopolsce. Stosowne przemówienie wygłosił p. Dymek.
- 18.—22. 5. 29. Wakacje na Zielone Świątki.
23. 5. 29. Seminarjum nasze gościło u siebie wycieczkę bardzo sympatyczną, mianowicie 23 akademikzek i akademików Lwowskiego Instytutu Geograficznego pod przewodnictwem p. dr. Czyżewskiego. Po jej powrocie do Lwowa otrzymała Dyrekcja od p. profesora Romera pismo następującej treści:
„Od młodych współpracowników moich, którzy w drugiej połowie maja odbyli wycieczkę naukową na Pomorze, dowiaduję się, jak serdecznie goszczono ich w Bydgoszczy w tamtejszem Seminarjum.
Za wszystkie wyświadczone im dobrodziejstwa składam niniejszem gorące podziękowanie.
Z poważaniem
podp. Prof. Eug. Romer,
kierownik Zakładu Geograf.
Uniw. J. K. we Lwowie.
29. 5. 29. Wycieczka całodzienna dla całego zakładu. Uczniowie seminarjum zwiedzili Brdyujście, Fordon, Ostromecko, popołudniu zaznajomili się z rozdebrzoną krawędzią Wisły w kierunku Świecia i z osadnictwem żuławowem. Dzieci szkoły ćwiczeń były w Oplawcu i Smukale.
5. 6. 29. P. Mozolewski wygłosił referat o Powszechnej Wystawie Krajowej na temat „rozmieszczenie ekspozytów“, a p. Janecki referat „o spółdzielczości“.
7. 6. 29. Kuratorjum powierzyło X. Kaji kierownictwo 2 kursów wakacyjnych geografji w seminarjum bydgoskiem; na prelegentów powołano pp. Mozo-

- lewskiego, p. dyr. Bajerlaina z Czarnkowa i p. prof. Aleksandra Tarnawskiego z Poznania. Kursy potrważą od 3 lipca do 30 lipca.
15. 6. 29. Święto Wychowania Fiz. i Przysposobienia Wojskowego; zawody międzyszkolne.
20. 6. 29. Wycieczka popołudniowa dla wychowanków internatu do Oplawca i Smukały.
- 24.—25. 6. 29. Egzamin wstępny do kursów pierwszego i wstępnego.
28. 6. 29. Zakończenie roku szkolnego; rozdanie świadectw.

Tematy prac pisemnych na egzaminie dojrzałości.

a) z języka polskiego:

Rozwinąć i uzasadnić myśli, zawarte w wierszu:

„Pracy, nie szczęściu ufajcie młodzi,
Praca tarcz silna, szczęście zawodzi.“

b) z pedagogiki:

1. Które zmysły odgrywają najważniejszą rolę w życiu szkolnem dziecka; w jaki sposób może je nauczyciel poznać i rozwijać?
2. Dlaczego Ewaryst Estkowski może służyć za wzór nauczyciela polskiego?
3. Spostrzeżenia i ich kształcenie przez szkołę.

Wiadomości dla rodziców.

Pod koniec roku szkolnego Dyrekcja ogłasza w prasie codziennej termin egzaminów wstępnych. Poprzednio należy zgłosić kandydatów w Dyrekcji Seminarjum, najlepiej na piśmie. Przy zgłoszeniu się należy nadesłać: 1) świadectwo urodzenia i chrztu. 2) świadectwo szczepienia ospy. 3) ostatnie świadectwo szkolne. 4) życiorys, napisany przez kandydata. 5) prośbę o przyjęcie. Egzamin odbywa się z zakresu programu 7-klasowej szkoły powszechnej. Dla kandydatów, nie dosyć jeszcze przygotowanych, jest w tutejszym zakładzie kurs wstępny. Nie przyjmuje się na kurs 1 uczniów, którzy ukończyli rok 17 życia. Opłaty szkolne wynoszą rocznie 40 zł., płatne w 2 ratach, t. j. 1 września 20 zł. i 1 lutego 20 zł. Opłaty te uczniowie winni wpłacać punktualnie. Każdy winien posiadać przepisane podręczniki i zachować je

w należytnym stanie. Wszyscy uczniowie są obowiązani do punktualnego i regularnego uczęszczania do szkoły, jakoteż do brania udziału w wyznaczonych przez szkołę zajęciach i uroczystościach. Jeżeli uczeń z powodu choroby lub nagłego wypadku nie może przyjść do szkoły, opieka domowa obowiązana jest zawiadomić o tem szkołę ustnie lub pisemnie z podaniem choroby. Zawiadomienie takie winno być nadesłane bezzwłocznie. Odpowiedzialny opiekun powinien na wezwanie szkoły przychodzić do zakładu, celem porozumienia się w sprawach ucznia, a w szczególności na konferencje wywiadowcze. Każdy uczeń otrzymuje egzemplarz przepisów szkolnych; przepisy te winien znać i wedle nich pilnie się stosować. Na miejscach publicznych, ulicach, w tramwajach, kolejach, itp. uczeń powinien zachować się skromnie i po-

ważnie, okazując szacunek i pomoc starszym. Nie wolno uczniom należeć do żadnych stowarzyszeń pozaszkolnych, ani utrzymywać z nimi związków z wyjątkiem stowarzyszeń, dozwolonych przez władze szkolne. Bez pozwolenia Dyrekcji nie wolno uczniom urządzać składek ani tworzyć między sobą stowarzyszeń, lub nosić jakiegokolwiek odznak. Nie wolno uczniom nosić przy sobie broni, ani przedmiotów, któreby mogły spowodować zranienie lub uszkodzenie cielesne.

Pozamiejscowi uczniowie mogą mieszkać w internacie seminarjalnym, gdzie obowiązuje osobny regulamin domowy. Opłaty miesięczne za utrzymanie winni uczniowie wpłacać regu-

larnie do kasy internackiej w pierwszych dniach każdego miesiąca. Uczeń, mieszkający w internacie, powinien posiadać:

- a) pościel lub koc, dwie powłoki, dwa prześcieradła.
- b) sześć koszul.
- c) cztery pary kałuszonów.
- d) sześć chusteczek do nosa i dwanaście kołnierzyków.
- e) cztery ręczniki, mydło, kubek, szczotkę i pastę do zębów, szczotkę do rzeczy i obuwia, woreczek do brudnej bielizny.
- f) sześć par skarpetek i pantofle.

Powyższy wyciąg podaje się rodzicom do wiadomości i przestrzegania.

Bydgoszcz, dnia 28 czerwca 1929 r.

Dyrekcja Seminarjum:
w. z. **X. Kaja.**

